

**O'QUVCHILARNI KASBGA TAYYORLASH VA QIZIQISHLARNI
ANIQLASHNING PSIXOLOGIK USULLARI****Xaydarova Marxabo Baxronovna***Samarqand shahar 76-umumiy o'rta
ta'lim maktab amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish davlat ahamiyatiga ega bo'lgan masala. Yosh avlodni hayotga, mehnatga tayyorlash g'oyat muhim vazifadir. Shu boisdan yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish muammosi umumiy o'rta ta'lim maktabi ishida katta o'rin tutadi. "Mening orzuim", "Kim bo'lsam ekan", "Men sevgan kasb", "Kasbning yomoni yo'q", "Kasbim faxrim" degan mavzular har bir maktab bitiruvchi yigit va qiz oldida turgan asosiy muammolardan biridir. O'quvchilarning o'qishga bo'lgan chanqoqligini qondiruvchi birinchi ziyo – chashma bu maktabdir. Ta'lim jarayonida o'quvchilarda kasblar tiplarini mustaqil holda bilish (Inson-tabiati, inson-texnika, inson-badiiy timsol, inson-belgili tizim), tanlayotgan kasbning talablarini o'z shaxsiy sifatleri bilan qiyoslay olish, o'z moyilligi, qobiliyati, salomatligi tanlanayotgan kasbga muvofiqligini to'g'ri baholash ko'nikmalari shakllanishi lozim. O'qituvchining kasb-hunarga yo'naltirishdagi asosiy vazifasi – har bir bitiruvchi o'quvchini, uning kasbga va bilimga qiziqishlarini, moyillik, ehtiyojlari, atrof-muhitni, oilaviy ahvolini yaxshi va har tomonlama o'rganishdan iborat bo'lishi kerak.

Kalit so'zlar: kasb, moyillik, bitiruvchi, mehnat, layoqat, harakat, muloqot, ruhiy rivojlanish

KIRISH

O'quvchining qiziqishlarini rad eta olish va uning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda boshqa sohaga yo'naltira olish ham muhim sanaladi. Bunda o'qituvchidan ziyraklik va kuzatuvchanlik talab etiladi. O'quvchi harbiy bo'lmoqchi, lekin unda aniq fanlarga yoki tabiiy fanlardan bilimi boshqa bolalardan ko'ra yuqori. Shuni inobatga olib bolani harbiy vrachlikka, hisob-kitob bilan bog'liq harbiy sohaga yo'naltirish mumkin. Bola shifokor bo'lmoqchi, lekin unda texnika va axborot resurslariga qiziqishi baland. Uni ham aynan tibbiyotning bevosita kompyuter bilan boshqariladigan tarmoqlariga yo'naltirish zarur bo'ladi. Bunda o'qituvchi o'quvchidan tezda qiziqishi va kelajakdagi orzusi bilan o'rtoqlashib turishi kerak. O'quvchini qiziqishlaridan tashqari yana boshqa yuqori imkoniyatlaridan o'zini ham xabardor etib turishi zarur. Bu esa bolada to'g'ri kasb tanlashda muhim vazifa sanaladi.

Evolutsion taraqqiyot davom etar ekan, yangidan-yangi kasblar paydo bo'ladi. Shu o'rinda kasblar ham eskiradi. Davr taqazosi bilan ayrim kasblarga bo'lgan

ehtiyojlar kamayadi, yoki butunlay kasblar unutiladi. Masalan, fan va texnika taraqqiy etgan, xat va maktublar turli ko'rinishda egasiga yetkaziladigan bir paytda pochta kasbiga deyarli ehtiyoj kam. Sezgir o'qituvchi bolalarni davr bilan hamnafas holda, sinchkovlik bilan to'g'ri kasbga yo'naltira olishi kerak. O'quchilarni kelajakda kam ehtiyoj seziladigan sohalarga yo'naltirishda ehtiyot bo'lish kerak. Chunki bolaning tanlagan kasbi unga butun umr hamroh bo'ladi. O'quvchi tanlagan kasb kelajakda esa

, avvalo, jamiyat taraqqiyoti uchun ham manfaatli bo'lishi zarur.

O'qituvchi ushbu maqsad va vazifalardan kelib chiqib o'quvchilarga:

- “kasb” tushunchasining ma'nosini yoritib berish, ularni kasblarning klassifikasiyalari bilan tanishtirish;
- “kasbiy qiziqish”, “mayillik” tushunchalari bilan tanishtirish;
- kasb tanlashga asosan o'quv va ijtimoiy – mehnat uyushmasiga nisbatan ongli yondoshishga erishish;
- kasb tanlashda o'z salomatligini hisobga olish zarurligini tushuntirish;
- “Kasbiy layoqat” tushunchasining mohiyatini ochib berish, kasb tanlashga mulohaza bilan yondoshishni shakllantirish;
- kasb tanlashning ahamiyatini tushuntirish, umumiy va alohida qobiliyatlar haqida tasavvur hosil qilish;
- har bir o'quvchiga tanlangan kasbini egallashi uchun amaliy yordam ko'rsatishi, unda ijtimoiy-mehnat uyushmasiga ijodiy yondoshishni rivojlantirish.

Hozirgi kunda pedagogik oliy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifa – ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga to'g'ri yo'naltirish, bitiruvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorligi hamda uni shakllantirish masalalari

hisoblanadi. Bu masalani hal qilish uchun maktab bitiruvchilarining modeli qanday bo'lishi kerak, degan muammo ustida to'xtalish zarur.

Bo'lajak mutaxassis o'qituvchilardan o'quvchilarni kasb-hunarga to'g'ri yo'naltirishga tayyorlashda 3 ta tarkibiy qismlarini farqlash talab etilishi mumkin:

1. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy ahamiyatiga bo'lgan sifatlar;
2. O'quvchi shaxsining rivojlanish jarayoni haqidagi bilimlarga ega bo'lishi;
3. Pedagogik jarayonni tashkil etish uchun zarur bo'ladigan ko'nikma va malakalar

O'quvchilar bilan ishlashda quyidagilarni bilish zarur:

- o'quvchi shaxsi va uning ayrim sifatlarini kompleks metodlar yordamida o'rganish;
- o'quvchi shaxsi va ularni jamoasini rivojlantirishni loyihalashtirish;
- ta'lim jarayonini rejalashtirish va amalga oshirish;
- ta'lim jarayonida o'quvchilarni tarbiyalash;
- o'quvchilarga qat'iy, ahloqan asoslangan talablar qo'ya bilish;
- o'quvchilar jamoasida mikroiklimni tashkil qilish;
- sinf rahbari sifatida ishlashni rejalashtirish va amalga oshirish.

Kasbni to'g'ri tanlash asosida o'z qobiliyatlari va qiziqishlarini yaxshiroq ro'yobga chiqishlari hamda jamiyatga ko'proq naf keltirishlari mumkin.

Demak, o'quvchilarni kasb tanlashda yo'llash, kasb-xunarga yo'naltirish ishlarining asosiy ijrochisi maktablarda texnologiya fani o'qituvchisi zimmasiga tushadi. Shuning uchun kasb tanlashga yo'llash va texnologiya fanidan dars beradigan o'qituvchilar yuqori natijalarga, dars samaradorligiga erishishi uchun albatta quyidagilarga alohida e'tiborni qaratishlari zarur:

- zamonaviy ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning va ma'naviy-moddiy
- qadriyatlari mohiyatini chuqur tushuna bilishi;
- pedagogik va innovatsion texnologiyalarning asl mohiyati va uslublarini
- tushinib, qo'llay bilishi;
- o'quvchilarni mustaqil kasb-hunar o'rganishga, erkin kasb tanlashga sharoit yaratishi;
- pedagogik texnologiyalardan foydalanar ekan, o'zi ham yangi yaratuvchi yangi xilma-xil ("Kasb darsi", "Aqliy hujum", "Zinama-zina" va b.) uslublarni o'ylab topishi, amalda qo'llashi;
- an'anaviy darslar orqali o'qituvchilarning yakka tartibda (individual) ishlashga erishishi;

- test topshiriqlarni o'quvchi faoliyati darajalariga mos holda tuzish bo'yicha ko'nikmalarga ega bo'lishi shart.
- Umumiy ta'lim maktablarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini boshlang'ich sinflardan boshlab quyidagi talablar qo'yilishi o'rinlidir:
 - milliy g'urur – bu o'z yurtining tarixini bilish;
 - ularni erkin fikrlashga tayyorlash, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishni shakllantirish;
 - umuminsoniy fazilatlarga ega bo'lish; o'z millati va vatanini sevish, u bilan faxrlanish, milliy urf-odatlar, milliy qadriyatlarni hurmat qilish;
 - milliy istiqlol g'oyasi va mafkura asoslariga amal qilish;
 - mustaqil va ijodiy fikrlash;
 - ma'naviy-ahloqiy madaniyatga ega bo'lish;
 - kasbiy-mehnat faoliyatida ekologik mas'uliyatni his qilish;
 - kompyuter va boshqa telekommunikatsiya vositalaridan foydalana olish;

XULOSA

Xulosa o'rnida, hozirgi kunda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda pedagogik-psixologik va umumtexnik va kasb ta'limi mutaxassilari olib borayotgan ishlar salmoqli o'ringa egaligi ma'lum. Darhaqiqat, o'quvchi yoshlarning kasbiy bilimlar va ko'nikmalarini shakllantirish, ularga to'g'ri yo'nalish berish ishlari ko'proq kasb-hunarga yo'naltiruvchi mutaxassislar, pedagog-psixologlar zimmasiga tushadi. Shu munosabat bilan o'quvchilarni kasbhunarga yo'naltirishga mas'ul mutaxasislarning quyidagi pedagogik-psixologik va umukasbiy tayyorgarligiga ega bo'lishi va kasb-hunarga yo'naltirish ishlariga qo'yilgan talablarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Abdukodirov A.A., Rashidov X.F. O'zluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. // Respublika ilmiy-amaliy konferensiya. T.: Maktab va xayot, 2002.-220 b.
2. Bozorova S. Oliy ta'limda kasbiy yunaltirilgan o'qitish texnologiyalari.
3. – T.: Fan, 2006, - 126 b.
4. Xolmatov P. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish texnologiyasi. Monografiya. -T.:Fan. 2006
5. Xolmatov P. Raximov B. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish texnologiyasi.-T.:Fan.2006.
6. Кучукбоев Ф.М. О'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar. T. 2016.
7. Ziyo.net